

**ISLOMIY MOLIYA MAHSULOTLARIGA BO'LGAN TALABNI STATISTIK
SO'ROVNOMA TAHLILI ASOSIDA BAHOLASH****Shakirova Nigora Axralovna**

Tashkent State University of Economics PhD, Associate Professor

Department of Economic statistics.

E-mail: shakirova0130@gmail.com

Orcid: 0009-0006-5025-4764

Toshpulatov Bexruz Jamshid o'g'li

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

Moliya fakulteti 2-kurs talabasi.

E-mail: behruztohpulatov343@gmail.com<https://doi.org/10.5281/zenodo.23281561>

Annotatsiya. Ushbu maqolada O'zbekistonda islomiy moliya mahsulotlariga bo'lgan talab bir nechta nashr etilgan empirik tadqiqotlar (so'rovnomalar) natijalarini qiyosiy tahlil qilish orqali baholanadi. Tahlilda aholining an'anaviy foizli bank xizmatlariga munosabati, islomiy moliya mahsulotlari haqidagi xabardorlik darajasi, ularga nisbatan shariat muvofiqligi mezonining ahamiyati hamda mutaxassislarining institutsional to'siqlarga oid qarashlari ko'rib chiqilgan. Tahlil uchun Umarov va boshqalar (2024), Asadov (2024), Abdullayev va boshqalar (2023), Uktamov va boshqalar (2021) hamda boshqa mualliflarning nashr etilgan empirik natijalaridan foydalanilgan. Natijalar O'zbekistonda islomiy moliyaga bo'lgan talab yuqori ekanligini, biroq xabardorlik va huquqiy infratuzilma yetishmovchiligi bu talabning amalga oshirishini cheklayotganini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: islomiy moliya, talab, so'rovnoma, xabardorlik, moliyaviy inklyuziya, shariat, sukk, ribo, O'zbekiston.

Аннотация. В данной статье спрос на исламские финансовые продукты в Узбекистане оценивается на основе сравнительного анализа результатов нескольких опубликованных эмпирических исследований (опросов). В анализе рассмотрены отношение населения к традиционным процентным банковским услугам, уровень осведомленности об исламских финансовых продуктах, значимость критерия соответствия шариату, а также оценки экспертов относительно институциональных барьеров. Используются опубликованные эмпирические результаты Umarov и др. (2024), Asadov (2024), Abdullayev и др. (2023), Uktamov и др. (2021) и других авторов. Результаты показывают, что спрос на исламские финансы в Узбекистане высок, однако его реализации препятствуют недостаточная осведомленность и неразвитость правовой инфраструктуры.

Ключевые слова: исламские финансы, спрос, опрос, осведомленность, финансовая инклюзия, шариат, сукук, риба, Узбекистан.

Abstract. This article assesses demand for Islamic finance products in Uzbekistan through a comparative analysis of findings from several published empirical surveys. The analysis covers the population's attitude toward conventional interest-based banking, awareness levels of Islamic finance products, the importance of Sharia-compliance as a decision criterion, and expert views on institutional barriers. The analysis draws on published empirical results from Umarov et al. (2024), Asadov (2024), Abdullayev et al. (2023), Uktamov et al. (2021) and other authors. The findings show that demand for Islamic finance in Uzbekistan is high, but its realization is constrained by low awareness and an underdeveloped legal infrastructure.

Keywords: *Islamic finance, demand, survey, awareness, financial inclusion, Sharia, sukuk, riba, Uzbekistan.*

Kirish

So'nggi yillarda O'zbekistonda islomiy moliya mahsulotlariga bo'lgan qiziqish ortib bormoqda, biroq bu qiziqishning real talabga qanchalik aylanayotgani uzoq vaqt davomida yetarli empirik dalillar bilan tasdiqlanmagan edi. So'nggi besh-olti yil ichida esa O'zbekiston olimlari va xorijlik tadqiqotchilar tomonidan bir qancha so'rovnoma asosidagi tadqiqotlar e'lon qilindi, bu esa talabni endi nazariy taxmin emas, balki aniq statistik ko'rsatkichlar asosida baholash imkonini bermogda.

Ushbu maqolaning o'ziga xosligi shundaki, u yangi so'rovnoma o'tkazish o'rniga, 2020–2024-yillar oralig'ida nashr etilgan bir nechta mustaqil empirik tadqiqotlarning natijalarini bir joyga jamlab, qiyosiy tahlil qiladi. Bunday yondashuv — ikkilamchi ma'lumotlar tahlili (secondary data analysis) — turli mualliflar tomonidan turli yillarda, turli tanlanma hajmi va metodologiya bilan o'tkazilgan tadqiqotlar natijalarini bir-biriga solishtirish orqali talabning umumiy manzarasini aniqroq ko'rsatish imkonini beradi.

Tadqiqotning dolzarbligi quyidagi omillar bilan izohlanadi: birinchidan, aholining diniy e'tiqodi sababli an'anaviy bank xizmatlaridan chetlashib qolgan moliyaviy resurslarning hajmini aniqlash zarurati mavjud; ikkinchidan, islomiy moliya mahsulotlari haqidagi xabardorlik darajasining talabga ta'sirini o'lchash ehtiyoji bor; uchinchidan, mutaxassislar va qonun chiqaruvchilar tomonidan institutsional to'siqlarning qanday baholanayotganini tushunish zarurati bor. Ushbu maqolaning maqsadi — O'zbekistonda o'tkazilgan mavjud so'rovnoma asosidagi tadqiqotlarning natijalarini tizimlashtirish, ularni taqqoslash va shu asosda islomiy moliya mahsulotlariga bo'lgan talabning umumiy ko'rinishini, uni shakllantiruvchi omillarni hamda mavjud to'siqlarni aniqlashdir.

Adabiyotlar sharhi

O'zbekistonda islomiy moliyaga bo'lgan talabni o'rganishga bag'ishlangan birinchi yirik so'rovnomalardan biri 2020-yilda BMT Taraqqiyot dasturi (UNDP) va mahalliy davlat idoralari hamkorligida o'tkazilgan bo'lib, uning natijalariga ko'ra aholining 30 foizi diniy sabablarga ko'ra an'anaviy bank xizmatlaridan foydalanmaydi, shu bilan birga tadbirkorlarning 61 foizi va jismoniy shaxslarning 75 foizi islomiy moliyaviy xizmatlar joriy etilsa, ulardan foydalanishga tayyor ekanligini bildirgan (Imamnazarov, 2020, Asadov (2024) asarida keltirilgan).

Keyinroq, Imamnazarov (2023) tomonidan 7200 nafar respondent (jismoniy shaxslar, tadbirkorlik subyektlari va moliya institutlari) ishtirokida o'tkazilgan kengroq ko'lamli so'rovnoma natijalariga ko'ra, jismoniy shaxslarning 56 foizi va tadbirkorlarning 38 foizi diniy e'tiqodlari sababli kredit olishdan voz kechadi, shu bilan birga respondentlarning 60 foizdan ortig'i islomiy moliya mahsulotlarining qanday ishlashi haqida to'liq tasavvurga ega emasligini bildirgan (Umarov va boshqalar, 2024 asarida keltirilgan).

Uktamov va boshqalar (2021) tomonidan O'zbekistonning barcha hududlarini qamrab olgan 3000 nafar jismoniy shaxs va tadbirkor ishtirokidagi so'rovnomada tadbirkorlarning 61 foizi va jismoniy shaxslarning 75 foizi islomiy bank xizmatlari joriy etilsa, ulardan foydalanishga tayyor ekanligini bildirgan — bu ko'rsatkich 2020-yilgi UNDP tadqiqoti natijalariga mos keladi.

Umarov, Tlemsani, Hashim va Matthews (2024) tomonidan Toshkent shahrida 400 nafar aholi va 45 nafar soha mutaxassisi ishtirokida o'tkazilgan so'rovnoma esa talabning tarkibiy

qismlarini chuqurroq ochib berdi: respondentlarning 71,3 foizi foizsiz bank xizmatlaridan foydalanishni xohlashini, 81,3 foizi esa islomiy bank mahsulotlari mavjud bo'lsa, ulardan foydalanishga tayyor ekanligini bildirgan. Shu bilan birga, mutaxassislar o'rtasida o'tkazilgan so'rov institutsional to'siqlarning — malakali kadrlar yetishmovchiligi va huquqiy bazaning yetarli emasligi — jiddiy muammo ekanligini ko'rsatdi.

Asadov (2024) tomonidan 2023-yil aprel oyida 196 nafar respondent ishtirokida o'tkazilgan so'rovnoma esa, xususan, sukuk (islomiy obligatsiya) mahsulotiga bo'lgan talabni chuqur tahlil qildi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, respondentlarning 94,9 foizi sukuk O'zbekistonda chiqarilsa, uni (shartli yoki shartsiz) sotib olishga moyilligini bildirgan, biroq shu bilan birga respondentlarning 40 foizdan ortig'i sukuk haqida umuman xabardor emasligini tan olgan — bu xabardorlik bilan talab o'rtasidagi ziddiyatni yaqqol ko'rsatadi.

Abdullayev, Juliana va Bekimbetova (2023) tomonidan 240 nafar respondent ishtirokida o'tkazilgan so'rovnoma esa, garchi respondentlarning atigi 18,8 foizi avval islomiy moliya xizmatlaridan foydalangan bo'lsa-da, 86,3 foizi bu mahsulotlar O'zbekistonda taklif etilsa, ulardan foydalanishga juda yoki birmuncha moyil ekanligini bildirgan. Bu natija ham — avvalgi tadqiqotlar singari — “potentsial talab” bilan “hozirgi foydalanish darajasi” o'rtasidagi katta tafovutni tasdiqlaydi.

Mintaqaviy taqqoslash nuqtai nazaridan, Boboev (2019) Tojikistonda 493 nafar respondent ishtirokida o'tkazgan so'rovnoma respondentlarning 70 foizi islomiy bank xizmatlaridan foydalanishga tayyor ekanligini bildirgan, bu esa O'zbekiston natijalariga yaqin ko'rsatkichdir. Shunday qilib, mavjud adabiyotlar tahlili O'zbekiston va Markaziy Osiyo mintaqasida islomiy moliyaga bo'lgan talab barqaror yuqori ekanligini, biroq bu talabning amaliy foydalanishga aylanishida xabardorlik va institutsional infratuzilma asosiy cheklovchi omillar bo'lib qolayotganini ko'rsatadi.

Tadqiqot metodologiyasi

Ushbu maqolada birlamchi so'rovnoma o'tkazish o'rniga, ikkilamchi ma'lumotlar tahlili (secondary/comparative data analysis) metodidan foydalanilgan. Bu metod 2020–2024-yillarda O'zbekiston va mintaq bo'yicha nashr etilgan, tengdoshlar tomonidan taqrizdan o'tgan (peer-reviewed) va institutsional hisobotlar asosidagi so'rovnoma natijalarini tizimli ravishda to'plash, taqqoslash va umumlashtirishni o'z ichiga oladi.

Tahlil uchun manba sifatida tanlangan tadqiqotlar quyidagi mezonlarga javob berishi talab qilindi: (1) O'zbekiston (yoki Markaziy Osiyo mintaqasi) aholisi yoki tadbirkorlari o'rtasida o'tkazilgan bo'lishi; (2) islomiy moliyaga bo'lgan talab, xabardorlik yoki munosabatni o'lchovchi miqdoriy so'rovnoma natijalarini o'z ichiga olishi; (3) ilmiy jurnalda nashr etilgan yoki rasmiy tadqiqot hisoboti sifatida mavjud bo'lishi. Shu mezonlar asosida beshta asosiy tadqiqot (Umarov va boshqalar, 2024; Asadov, 2024; Abdullayev va boshqalar, 2023; Uktamov va boshqalar, 2021; Imamnazarov, 2020/2023) tanlab olindi, ularning jami tanlanma hajmi 10 000 nafardan ortiq respondentni tashkil etadi.

Tanlangan tadqiqotlarning natijalari mavzu bo'yicha (umumiy munosabat, xabardorlik, shariat mezonining ahamiyati, institutsional to'siqlar) guruhlariga ajratilib, jadval ko'rinishida taqqoslandi. Har bir jadvalda keltirilgan ko'rsatkichlar tegishli manbaga aniq havola bilan berilgan, bu esa natijalarning tekshiriluvchanligini (verifiability) ta'minlaydi.

Ushbu yondashuvning bir qator metodologik cheklovlari mavjud. Birinchidan, taqqoslanayotgan tadqiqotlar turli yillarda, turli tanlanma hajmi (196 dan 7200 nafargacha) va turli metodologiya (onlayn so'rovnoma, tuzilgan intervyu, aralash usul) bilan o'tkazilgan, shu

sababli ularning natijalarini to'g'ridan-to'g'ri bir-biriga qo'shish yoki o'rtacha chiqarish statistik jihatdan noto'g'ri bo'lar edi — shu sababli maqolada har bir ko'rsatkich o'z manbasi bilan alohida keltiriladi, umumlashtirilgan “yagona foiz” taqdim etilmaydi. Ikkinchidan, tadqiqotlarning aksariyati Toshkent shahri yoki shahar aholisiga og'irlik bergan tanlanmalarga asoslangan, bu esa qishloq aholisi vakilligini cheklashi mumkin.

Tahlil va natijalar muhokamasi

An'anaviy foizli bank xizmatlariga munosabat

Umarov va boshqalar (2024) tomonidan Toshkentda 400 nafar aholi ishtirokida o'tkazilgan so'rovnoma respondentlarning bank foiziga nisbatan munosabatini batafsil o'rgangan.

Natijalar quyidagi jadvalda keltirilgan.

1-jadval.

Respondentlarning bank foiziga (ribo) nisbatan munosabati

Savol	Ha (%)	Yo'q / Rad etish (%)	Aniq emas (%)
Bankdan foiz olishni maqbul deb bilasizmi?	22,5	50,5	27,0
Bank foizini “ribo” (sudxo'rlik) deb bilasizmi?	53,0	14,0	32,5

Jadvaldan ko'rinib turibdiki, respondentlarning yarmidan ortig'i (50,5%) bankdan foiz olishni maqbul deb bilmaydi, 53 foizi esa bank foizini ribo sifatida baholaydi. Shu bilan birga, respondentlarning 71,3 foizi foizsiz bank xizmatlaridan foydalanishni xohlashini, 81,3 foizi esa islomiy bank mahsulotlari mavjud bo'lsa, ulardan foydalanishga tayyor ekanligini bildirgan (Umarov va boshqalar, 2024). Bu ko'rsatkichlar diniy omilning talabni shakllantirishdagi markaziy rolini tasdiqlaydi.

Turli tadqiqotlardagi talab ko'rsatkichlarining qiyosiy tahlili

Turli yillarda, turli tanlanma hajmi bilan o'tkazilgan tadqiqotlarning natijalarini solishtirish talabning barqarorligini ko'rsatadi.

2-jadval.

Turli tadqiqotlarda qayd etilgan islomiy moliyaga bo'lgan talab ko'rsatkichlari

Tadqiqot (muallif, yil)	Tanlanma hajmi	Asosiy ko'rsatkich
Imamnazarov (2020)	UNDP so'rovnomasi	Jismoniy shaxslarning 75%, tadbirkorlarning 61% tayyor
Uktamov va boshqalar (2021)	N = 3000	Jismoniy shaxslarning 75%, tadbirkorlarning 61% tayyor
Umarov va boshqalar (2024)	N = 400	Respondentlarning 81,3% tayyor
Abdullayev va boshqalar (2023)	N = 240	Respondentlarning 86,3% moyil
Asadov (2024)	N = 196	Respondentlarning 94,9% sukuk sotib olishga moyil

Jadvaldan ko'rinadiki, turli yillarda va turli metodologiya bilan o'tkazilgan beshta mustaqil tadqiqotning barchasida islomiy moliya mahsulotlariga bo'lgan potensial talab 60

foizdan yuqori, ko'p hollarda 80–95 foiz oralig'ida qayd etilgan. Bu natijalarning barqarorligi talabning tasodifiy emas, balki tizimli xususiyatga ega ekanligidan dalolat beradi.

Islomiy moliya mahsulotlari haqida xabardorlik darajasi

Talab yuqori bo'lsa-da, xabardorlik darajasi sezilarli darajada past ekanligi bir nechta tadqiqotda alohida ta'kidlangan. Asadov (2024) tomonidan o'tkazilgan so'rovnoma respondentlarning sukuk haqidagi bilim darajasi quyidagicha taqsimlangan:

3-jadval.

Respondentlarning sukuk (islomiy obligatsiya) haqidagi bilim darajasi

Bilim darajasi	Ulush (%)
Umuman tanish emas	40,31
Oz bilimga ega	25,00
Ma'lum darajada bilimga ega	16,84
Tanish	13,78
Juda yaxshi tanish	4,08

Ko'rinib turibdiki, respondentlarning 40 foizdan ortig'i sukuk haqida umuman xabardor emas, yana 25 foizi esa faqat oz bilimga ega. Shu bilan birga, Imamnazarov (2023) tomonidan 7200 nafar respondent ishtirokida o'tkazilgan kengroq so'rovnoma ham respondentlarning 60 foizdan ortig'i islomiy moliya mahsulotlarining qanday ishlashi haqida to'liq tasavvurga ega emasligi aniqlangan (Umarov va boshqalar, 2024 asarida keltirilgan). Bu ikki mustaqil tadqiqot natijalarining bir-biriga mosligi xabardorlik muammosining jiddiyligini tasdiqlaydi.

Shariatga muvofiqlik mezonining ahamiyati

Asadov (2024) so'rovnomasida respondentlardan qimmatli qog'ozlarga investitsiya qilishda ularning shariatga muvofiqligi (halolligi) qanchalik muhimligi so'ralgan. Natijalar quyidagicha:

4-jadval.

Investitsiya qarorida shariatga muvofiqlik mezonining ahamiyati

Ahamiyat darajasi	Ulush (%)
Juda muhim	77,04
Muhim	14,80
Nisbatan muhim	4,08
Unchalik muhim emas	1,53
Mutlaqo muhim emas	2,55

Respondentlarning 91,8 foizi (“juda muhim” va “muhim” javoblari yig'indisi) shariatga muvofiqlikni investitsiya qarorida muhim mezon sifatida belgilagan.

Asadov (2024) o'tkazgan regression tahlil natijalari ham shuni tasdiqlaydi: shariatga muvofiqlikka nisbatan kuchli moyillik sukuk sotib olish niyatiga eng kuchli va statistik

ahamiyatli ijobiy ta'sir ko'rsatuvchi omil bo'lib chiqqan — bu, investitsiya tajribasi yoki sukuk haqidagi bilimdan ham ko'ra kuchliroq ta'sirdir.

Diniy sabab bilan bog'liq moliyaviy xulq-atvor

5-jadval.

Diniy sabablarga ko'ra moliyaviy xizmatlardan voz kechish ko'rsatkichlari

Ko'rsatkich	Qiymat	Manba
Diniy sabab bilan an'anaviy bank xizmatidan foydalanmaydigan aholi ulushi	30%	Imamnazarov (2020)
Diniy sabab bilan kredit olmaydigan jismoniy shaxslar	56%	Imamnazarov (2023)
Diniy sabab bilan kredit olmaydigan tadbirkorlar	38%	Imamnazarov (2023)

Ushbu ko'rsatkichlar orasidagi farq (30% va 56%) ikki tadqiqotning savol shakllantirishidagi farq bilan izohlanishi mumkin: birinchisi “bank xizmatidan umuman foydalanmaslik”, ikkinchisi esa aniqroq “kredit olishdan voz kechish” holatini o'lchagan. Shunga qaramay, har ikkala ko'rsatkich ham diniy omilning aholining moliyaviy xulq-atvoriga sezilarli ta'sir ko'rsatishini bir ovozdan tasdiqlaydi.

Mutaxassislarning institutsional to'siqlarga oid baholari

Umarov va boshqalar (2024) tomonidan 45 nafar soha mutaxassisi (bank, moliya, huquq, ilmiy va diniy sohalar vakillari) ishtirokida o'tkazilgan so'rov institutsional to'siqlarning qanday baholanayotganini ko'rsatadi.

6-jadval.

Mutaxassislarning islomiy banking joriy etishdagi to'siqlarga oid baholari

Savol	Ha / Mavjud (%)	Yo'q / Mavjud emas (%)
Malakali kadrlar yetishmasligi muammo hisoblanadimi?	63,6	36,4
Islomiy moliya uchun huquqiy to'siqlar mavjudmi?	74,4	25,6
Mavjud tartibga solish bazasi asosida Markaziy bank litsenziya bera oladimi?	33,3	66,7
Ta'lim muassasalari mutaxassis tayyorlashga qodirmi?	62,2	37,8
Islomiy banking tizimini joriy etish amalda mumkinmi?	92,7	7,3

Natijalar ziddiyatli, ammo informativ manzarani ko'rsatadi: mutaxassislarning salqin (92,7%) islomiy banking tizimini joriy etishni “amalda mumkin” deb bilsa-da, ularning aksariyati (74,4%) hozirgi kunda jiddiy huquqiy to'siqlar mavjudligini, 63,6 foizi esa malakali kadrlar yetishmasligini tan oladi.

Bundan tashqari, mutaxassislarning atigi uchdan bir qismi (33,3%) Markaziy bank mavjud tartibga solish bazasi asosida islomiy banklarga litsenziya bera olishiga ishonadi. Bu natijalar talab mavjudligi bilan uni qondirish uchun zarur institutsional infratuzilma o'rtasidagi tafovutni yaqqol ko'rsatadi.

Markaziy Osiyo mintaqasida qiyosiy tahlil

7-jadval.

Markaziy Osiyo mamlakatlarida islomiy moliya xizmatlariga bo'lgan tayyorlik

Mamlakat	Tadqiqot (muallif, yil)	Tanlanma	Tayyorlik ko'rsatkichi
O'zbekiston	Umarov va boshqalar (2024)	N = 400	81,3%
O'zbekiston	Uktamov va boshqalar (2021)	N = 3000	61–75%
Tojikiston	Boboev (2019)	N = 493	70%

Mintaqaviy taqqoslash O'zbekistondagi tayyorlik ko'rsatkichlarining qo'shni Tojikistondagi ko'rsatkichga yaqin va undan hatto yuqoriroq ekanligini ko'rsatadi, bu esa O'zbekiston aholisining islomiy moliyaga bo'lgan tayyorligi nafaqat yuqori, balki mintaqa miqyosida ham raqobatbardosh ekanligini tasdiqlaydi.

Amaliy tavsiyalar

1. Ko'rib chiqilgan barcha tadqiqotlarda xabardorlikning pastligi talabni cheklovchi asosiy omil sifatida qayd etilgani sababli, milliy darajadagi moliyaviy-diniy savodxonlik kampaniyalarini ishlab chiqish zarur.
2. Umarov va boshqalar (2024) aniqlagan huquqiy to'siqlarni bartaraf etish maqsadida, islomiy moliya mahsulotlarining huquqiy maqomini aniq belgilovchi me'yoriy-huquqiy hujjatlarni takomillashtirish lozim.
3. Mutaxassislar tomonidan qayd etilgan kadrlar yetishmovchiligini (63,6%) bartaraf etish uchun oliy ta'lim muassasalarida islomiy moliya bo'yicha maxsus dasturlarni kengaytirish zarur.
4. Asadov (2024) natijalariga ko'ra shariatga muvofiqlik eng kuchli motivatsion omil bo'lgani sababli, yangi mahsulotlarni targ'ib qilishda shariat kengashlari ishtirokidagi rasmiy sertifikatlashtirish tizimini joriy etish tavsiya etiladi.
5. Xabardorlik va amaliy talab o'rtasidagi tafovutni qisqartirish uchun sukuk va boshqa mahsulotlarni sodda tilda tushuntiruvchi ommaviy axborot kampaniyalarini kengaytirish zarur.

Xulosa

2020–2024-yillarda nashr etilgan beshta mustaqil empirik tadqiqotning qiyosiy tahlili O'zbekistonda islomiy moliya mahsulotlariga bo'lgan talab barqaror va yuqori ekanligini ko'rsatdi: turli tadqiqotlarda bu ko'rsatkich 61 foizdan 95 foizgacha oraliqda qayd etilgan. Diniy omil — respondentlarning yarmidan ortig'i bank foizini ribo deb bilishi — talabni shakllantiruvchi asosiy kuch bo'lib qolmoqda.

Shu bilan birga, tahlil talab bilan uning amalga oshishi o'rtasidagi jiddiy tafovutni ham ochib berdi: respondentlarning 40 foizdan ortig'i asosiy islomiy moliya mahsulotlari (masalan, sukuk) haqida umuman xabardor emas, mutaxassislarning esa 74,4 foizi huquqiy to'siqlar, 63,6 foizi kadrlar yetishmovchiligi mavjudligini tan oladi.

Bu natijalar “potentsial talab” bilan “effektiv talab” o'rtasidagi farqni aniq ko'rsatadi — bu farq faqat xabardorlikni oshirish va institutsional infratuzilmani rivojlantirish orqali qisqartirilishi mumkin.

Kelgusi tadqiqotlarda yangi, umumO'zbekiston miqyosidagi vakillik tanlanmasiga ega so'rovnoma o'tkazish, shuningdek vaqt o'tishi bilan talab dinamikasini kuzatuvchi uzunlamasına tadqiqotlarni yo'lga qo'yish tavsiya etiladi, bu esa hozirgi tadqiqotlarning asosiy metodologik cheklovi — turli yillardagi, turli tanlanmalardagi natijalarni to'g'ridan-to'g'ri taqqoslashning noaniqligini — bartaraf etishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Umarov, S., Tlemsani, I., Mohamed Hashim, M.A., & Matthews, R. (2024). Implementing Islamic Banking in Uzbekistan. *Journal of Islamic Business and Management*, 14(01). <https://doi.org/10.26501/jibm/2024.1401-002>
2. Asadov, A. (2024). Empirical Analysis of Demand for Sukuk in Uzbekistan. *Economies*, 12(8), 220. <https://doi.org/10.3390/economies12080220>
3. Abdullayev, A., Juliana, & Bekimbetova, G. (2023). Investigating the Feasibility of Islamic Finance in Uzbekistan. *Review of Islamic Economics and Finance*, 6, 63–74.
4. Asadov, A., Turaboev, I., & Md. Nor, M.Z. (2023). Legal Challenges in Establishing the Islamic Capital Market in Uzbekistan. *ISRA International Journal of Islamic Finance*, 15(4), 45–63.
5. Uktamov, Kh.F. va boshqalar (2021). Improving the Use of Islamic Banking Services in Financing Investment Projects in Uzbekistan. *Management, Innovation and Technologies Journal*, 11(2), 2205–2220.
6. Imamnazarov, J. (2023). Development Opportunities of Islamic Finance in Uzbekistan. *Science and Innovation*, 2(A1), 169–178.
7. Imamnazarov, J. (2020). UNDP O'zbekiston va hamkor davlat idoralari bilan birgalikda o'tkazilgan islomiy moliya so'rovnomasi natijalari (Asadov, 2024 asarida keltirilgan).
8. Boboev, B. (2019). Master's Thesis on Public Awareness Toward Islamic Banking in Tajikistan: National Wide Survey. *Ritsumeikan Asia Pacific University*.
9. O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi. (2026). O'zbekiston Respublikasining “No-bank moliya tashkilotlari va islom bankchiligi to'g'risida”gi Qonuni. O'zbekiston qonunchilik bazasi (Toshkent).
10. O'zbekiston Respublikasi Markaziy Banki. (2025). Bank tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish strategiyasi va raqamli transformatsiya hisoboti. CBU Press (Toshkent).
11. IFSB (Islamic Financial Services Board). (2025). Islamic Financial Services Industry Stability Report. IFSB Secretariat (Kuala-Lumpur, Malayziya).